

Тактичний урбанізм у контексті розвитку урбаністичних практик в Україні

Дінара Локтіонова, Чорноморський національний університет імені Петра Могили

У статті подається дослідження явища тактичного урбанізму як способу інтеграції людини у соціокультурне середовище міста. Розглянуто доробки та публікації як вітчизняних, так і західних дослідників. Окреслено джерельну базу дослідження: від напрацювань класиків соціології до сучасників та інформаційно-аналітичних інтернет-ресурсів, на яких висвітлюється зміст ідей тактичного урбанізму. Виявлено, що дослідницький фокус попередників в основному зосереджений на переосмисленні проблеми просторового розвитку міської території. З огляду на це висвітлено процес теоретизування дефінітивного поля дослідження, починаючи з ідей М. Кастельса. Розкрито зміст поняття «тактичний урбанізм» у суспільному дискурсі, під яким слід розуміти цілеспрямовані дії міської влади та громадськості у сфері розвитку міського середовища з метою наповнення його традиційним змістом. Представлено процес інституціоналізації урбаністичного руху у контексті вітчизняного розвитку. Проаналізовано вітчизняні формальні / неформальні локальні ініціативи. З огляду на це наведено основні форми та практики тактичного урбанізму, окреслено коло акторів, які задіяні в процесі їх реалізації. Представлено основні результати соціологічного дослідження, які демонструють рівень відповідальності та залученості мешканців до процесу благоустрою / облаштування території міста. Узагальнено особливості явища тактичного урбанізму в контексті розвитку вітчизняного суспільства за сучасних умов. Встановлено, що залученість громадян щодо реалізації практик у сфері тактичного урбанізму можна справедливо назвати новою формою громадянської участі. Однак результати проведеного соціологічного дослідження продемонстрували, що попри розвиток ідей тактичного урбанізму у контексті реалізації вітчизняних урбаністичних практик, готовність міського населення до змін та рівень їх відповідальності за ці зміни залишається невисоким.

Ключові слова: тактичний урбанізм; урбаністичні практики; урбаністичний рух; урбан-дії; локальні ініціативи; залученість громадян; громадянська участь

Tactical urbanism in the context of urban practices development in Ukraine

Dinara Loktionova, Petro Mohyla Black Sea National University

The article presents the study of tactical urbanism phenomenon as a way of integrating a person into the socio-cultural environment of the city. The works and publications of both domestic and western researchers are considered. The research sources are outlined: from the classics of sociology to contemporaries, informational and analytical Internet resources which highlight the content of the tactical urbanism ideas. The author has revealed that the research focus of the predecessors is mainly focused on rethinking the problem of urban area spatial development. Taking into account this, the process of research definitive field theorizing is highlighted (starts from M.Castells).

The content of «tactical urbanism» concept in the public discourse presented. It should be understood as targeted actions of the city authorities and the public in the field of urban environment in order to fill its traditional content. The process of urbanization movement institutionalization in the context of domestic development is presented. The domestic formal / informal local initiatives are analyzed. The basic forms and practices of tactical urbanism are demonstrated, the circle of actors involved in the process of their realization is outlined. The main results of the sociological research showing the level of citizens responsibility and involvement in the process of improvement / arrangement of the city's territory are highlighted. The features of the tactical urbanism phenomenon in the context of the domestic society development in modern conditions are generalized. It is established that the citizens involvement in the practice of tactical urbanization is fairly called a new form of civil participation. However, the results of the conducted sociological research have shown that despite the development of tactical urbanism ideas in the context of domestic urban practices implementation, the population readiness in urban changes and the level of their responsibility for these changes remains low.

Keywords: tactical urbanism; urban practices; urban movement; urban action; local initiatives; civic participation; citizen involvement

Тактичний урбанізм в контексті розвитку урбаністических практик в Україні

Динара Локтионова, Черноморський національний університет імені Петра Могили

В статті представлено дослідження явлення тактичного урбанізму як способу інтеграції людини в соціокультурну середовище міста. Розглянуто праці та публікації як українських, так і західних дослідників. Визначено дослідницьку базу дослідження: від праць класиків соціології до сучасників та інформаційно-аналітичних інтернет-ресурсів, на яких розглядається зміст ідей тактичного урбанізму. Виявлено, що дослідницький фокус попередників в основному зосереджений на переосмисленні проблеми просторового розвитку міської території. Враховуючи це, розглянуто процес теоретизування дефінітивного поля дослідження, починаючи з ідей М. Кастельса. Розкрито зміст поняття «тактичний урбанізм» в суспільному дискусії, під яким слід розуміти цілеспрямовані дії міських властей та суспільності в сфері розвитку міської середовища з метою заповнення його традиційним змістом. Представлено процес інституціоналізації урбаністического руху в контексті українського розвитку. Проаналізовано українські формальні / неформальні місцеві ініціативи. Враховуючи це, наведено основні форми та практики тактичного урбанізму, окреслено коло акторів, задіяваних в процесі їх реалізації. Розкрито основні результати соціологічного дослідження, демонструючи рівень відповідальності та залученості мешканців в процес благоустрою / пристроювання території міста. Загальною особливістю явлення тактичного урбанізму в контексті розвитку українського суспільства в сучасних умовах. Встановлено, що залученість громадян до реалізації практик в сфері тактичного урбанізму можна справедливо називати новою формою громадянського учасності. Однак результати проведеного соціологічного дослідження показали, що, незважаючи на розвиток ідей тактичного урбанізму в контексті реалізації українських урбаністических практик, готовність міського населення до змін та рівень їх відповідальності за ці зміни залишаються низькими.

Ключові слова: тактичний урбанізм; урбаністическі практики; урбаністическе рух; урбан-діяльність; місцеві ініціативи; громадянське учасність; залученість громадян

Постановка проблеми.

Сьогодні вітчизняні міста повинні реагувати на зростаюче різноманіття населення, умов розвитку, що постійно змінюються, та, як наслідок, на процеси, які відбуваються у результаті цих змін. Довгий час трансформація соціокультурних практик оцінювалась за економічними показниками, однак останні зміни продемонстрували, що необхідно враховувати і культурні коди, розглядаючи у якості двигуна цих процесів не тільки місцеву владу, а й громадськість. Відповідно, низькі місцеві ініціативи як інструмент змін, що застосовуються міською спільнотою, стають об'єктом уваги багатьох дослідників у міждисциплінарному полі. Тому дослідження феномену урбаністических практик як соціокультурного явища робить дану розвідку своєчасною та актуальною. Разом із тим у фокусі дослідницької уваги опиняється явище тактичного урбанізму як способу інтеграції людини у соціокультурне середовище міста.

Аналіз досліджень і публікацій.

Міська проблематика стає об'єктом уваги як західних, так і вітчизняних дослідників. Інтерес

до неї виникає ще на початку ХХ ст. Починаючи від праць Макса Вебера та Е. Дюркгейма, впродовж століття фокус дослідницької уваги зосереджувався на вивченні проблеми взаємодії у контексті розвитку міста, аналізі соціальної структури міста та міського способу життя (Л. Вірт, Г. Зіммер, Л. Мамфорд, Р. Парк, Ф. Тьонніс). Подальші дослідження (друга пол. ХХ ст.) актуалізували проблему просторового розвитку міської території (Дж. Джекобс, М. Кастельс, А. Лефевр). Таким чином на поч. ХХІ ст. у мейнстрімі дослідницьких інтересів опинились питання пов'язані з розвитком міського середовища. Зазначена проблематика почала набувати міждисциплінарного характеру, тому що ставала об'єктом уваги не тільки соціологів, а й архітекторів, культурологів, урбаністів. Серед сучасних західних дослідників, що приділяють увагу міській проблематиці, слід назвати З. Баумана, Я. Гейла, Д. Гарві, Ч. Лендрі, А. Лефевра, Е. Сойя, Р. Флориду. Дослідження у сфері розвитку та реалізації місцевих проєктів за допомогою ідей тактичного урбанізму представлені у роботах Майка Лайдона (Mike Lydon), Нейла Бренера (Neil Brenner), Кари Ко-

раж (Cara Courage) та на таких інформаційно-аналітичних інтернет-ресурсах, як www.bzh.life, www.mistosite.org.ua, www.partizaning.org тощо. Роботи вітчизняних науковців О. Мусієзда та Г. Фесенко присвячені переосмисленню ролі міських спільнот у контексті просторового розвитку території. Аналіз соціально-просторових практик мешканців міста висвітлюється у напрацюваннях Л. Афанасьєвої та А. Кузнецової, М. Грищенко, А. Денисюк, Н. Отріщенко, І. Тищенко. Серед пострадянських вчених, які опікуються заданою проблематикою, слід назвати В. Вахштайна, Ю. Грибер та О. Єгорова, А. Колянова, О. Філіпова, П. Яковлева.

Мета дослідження – розкрити зміст тактичного урбанізму як способу інтеграції людини у соціокультурне середовище міста.

Виклад основного матеріалу.

У 70-х рр. ХХ ст. у суспільному дискурсі виникає таке поняття, як «урбаністичний рух». Його теоретизування пов'язане з роботами неомарксистського міського дослідника Мануеля Кастельса. Досліджуючи природу урбаністичного руху, Мануель Кастельс висунув ідею про те, що рухи мали латентні функції у класовій боротьбі та розглядав їх як прояв повстання пригноблених класів проти капіталістичних умов [7]. Уперше поняття «урбаністичний рух» (urban movement) було представлено у праці «The Urban Question» (1972 р.) та визначене як динамічна модель урбаністичної системи, що існує як єдиний механізм структурних змін. При цьому М. Кастельс на ряду з поняттям «урбаністичний рух» використовував поняття «міський громадський рух» (urban social movements). Це було обумовлено тим, що на той час відбулась мобілізація громадян у багатьох країнах світу у відповідь на проблеми міського середовища щодо вирішення певних проблем, пов'язаних із так званим «колективним споживанням»: дефіцитом житла, водопостачанням та електропостачанням, зростаючими розбіжностями між орендою та заробітною платнею, проблемами у сфері охорони здоров'я та освіті, міському плануванні (витіснення та знищення улюблених міських пейзажів) [11].

За М. Кастельсом, урбаністичні рухи, засновані на відносно стабільному наборі типових дій, ідентичних діям громадських рухів. Але при цьому за сучасних умов виникнення урбаністичного руху відбувається двома шляхами: згори вниз та знизу вгору. Мобілізація знизу передбачає побудову мереж активістів та окремих учас-

ників, створення різноманітних комітетів, можливо формальних організацій, розповсюдження інформаційних бюлетенів тощо. Прикладом такої мобілізації М. Кастельс називає громадський рух 1970-х рр. у м. Мадриді (Іспанія). У свою чергу мобілізація згори вниз відбувається, коли політичні партії створюють місцеві організації для вирішення суспільно значущої проблеми (наприклад, боротьба з наслідками землетрусів у Сантьяго де Чилі з 1965–1973 рр.). Крім того, можливий такий варіант, коли політичні групи підхоплюють рух, який почався знизу. Але, на думку М. Кастельса, участь політичних груп або партій у формуванні урбаністичного руху часто має згубний вплив, тому що може спричинити трансформацію руху у державно-орієнтовану бюрократію, що суперечить поширеному ідеалу самоконтролю [13].

Інституціоналізація урбаністичного руху у вітчизняному дискурсі пов'язана з проведенням першого Форуму міських ініціатив зі стратегування Українського урбаністичного руху у м. Київ (16-18 грудня 2016 року, за підтримки Фонду імені Гайнріха Бюлля в Україні та Фондації Чарльза Стюарта Мотта). У заході взяли участь представники міських ініціативних груп та організацій, які у різних містах працюють з ідентичними проблемами та рішеннями, умовами й обмеженнями, викликами та ризиками. У результаті була створена платформа для співпраці мережі міських ініціатив України та прийнята Хартія українського урбаністичного руху. Згідно цього документу під «урбаністичним рухом» слід розуміти мережу формальних та неформальних ініціатив, що сприяють підвищенню якості середовища українських міст та об'єднані на принципах: обміну досвідом, взаємодопомоги, рівності та заохочення різноманітних підходів, колективного регулювання якості послуг [9].

Аналізуючи вітчизняні формальні / неформальні локальні ініціативи, автор дійшов висновку, що ці дії, на відміну від «класичного» уявлення М. Кастельса про природу урбаністичних рухів, відрізняються за своїм характером та масштабом. Здебільшого їх зміст полягає у розвитку міського планування та облаштуванні міського середовища. Тому звуження дефінітивного поля до визначення «урбаністичні практики» дозволить більш чітко охарактеризувати сучасні суспільні процеси у контексті розвитку міста. Зважаючи на міждисциплінарний підхід у дослідженні цього питання, у рамках соціологічного дискурсу під поняттям «урбаністичні

практики» ми будемо розуміти цілеспрямовані дії міської влади та громадськості у сфері розвитку міського середовища з метою наповнення його традиційним змістом. Під традиційним змістом розуміється повернення до спільних практик, налагодження зв'язків та міжлюдської взаємодії серед мешканців міста. Сьогодні це здебільшого здійснюється за допомогою локальних «урбан-дій», метою яких є перепланування публічних просторів на рівні вулиці, будинку та залучення громадськості у творенні власного середовища. У даному випадку мова йде про так звані «тактичний урбанізм» [8].

Поняття «тактичний урбанізм» було введено у суспільний дискурс американським журналістом Майком Лайдоном у 2011 році. Згодом низка інших західних дослідників (Neil Brenner, Sara Courage etc.) почали приділяти увагу вивченню цього явища. Перші ж спроби соціокультурної експертизи феномену тактичного урбанізму на пострадянських теренах можна знайти у роботах В. Вахштайна, Ю. Грибер та О. Єгорова. Подальше вивчення цього питання висвітлюється у роботах А. Колянова, П. Яковлева. Незважаючи на значний доробок вітчизняних науковців у сфері міського розвитку, науковому обґрунтуванню цього явища приділяється недостатньо уваги. Серед вітчизняних дослідників цим питанням опікуються Л. Афанасьєва, А. Кузнецова. У цілому ж «левова частка» напрацювань з цієї проблематики зосереджується у роботах журналістів, громадських активістів та діячів.

У загальному розумінні «тактичний урбанізм» – це поняття, яке описує рух у сфері переосмислення і перепланування міського середовища. Проте для більш глибоко дослідження необхідне уточнення його понятійного апарату. У науковому дискурсі поняття «тактичний урбанізм» не має чітких меж. У якості синонімів можна зустріти «хіпстерський урбанізм», «спливаючий урбанізм» (pop-up urbanism), «саморобний урбанізм» (handmade urbanism), «урбанізм у стилі зроби сам» (DIY urbanism), «партизанський урбанізм» (guerrilla urbanism), «кооперативний урбанізм» (co-urbanism) тощо [16].

Виникнення тактичного урбанізму пов'язують з економічною кризою (зробити більше за рахунок менших витрат), зміною демографічної статистики (міста відчувають наплив освічених і молодих людей, які починають переробляти свої райони під свій смак) та Інтернетом, що дозволяє поширювати подібні «практики» легко і швидко. За словами Нейла Бренера [15], тактич-

ний урбанізм виникає тоді, коли в сучасних містах виникає криза управління. Тому, як форма масової діяльності, проекти тактичного урбанізму виникають з того, що основні суспільні блага та потреби населення (наприклад, житло, транспорт та громадський простір) не задовольняються належним чином [14].

На думку Ю. Грибер та О. Єгорова, тактичний урбанізм є формою модернізації міської культури знизу, що носить короткостроковий характер. Він не в змозі серйозним чином вплинути на процеси міського планування та стратегії розвитку міст. Ці практики лише тимчасово вирішують проблему. Разом із тим вони здатні привернути увагу до проблемних аспектів міської повсякденності, виступаючи незмінною соціокультурною практикою модернізації. Розуміючи тактичний урбанізм як новий феномен міської культури, слід зазначити, що в його основі лежить ідея «право на місто» французького соціолога та географа Анрі Лефевра. Одним із головних змістів цієї ідеї полягає у тому, що місцеві жителі мають право не тільки на участь у розвитку міста, а й на інтервенції міського простору для колективних потреб [5].

На противагу модерністському (Р. Мозес) та лівому (А. Лефевр) урбанізму, учасники тактичного урбанізму інвестують у велодоріжки, парки та пішохідні зони. Соціолог В. Вахштайн у своїй розвідці описує його наступним чином: «Він розфарбує в яскраві кольори забори і встановлює на кожному куці контейнери для сортування відходів. Занедбані промзони стають вогнищами суспільного життя. Постіндустріальні нетрі окуповуються представниками креативного класу і утворюють новий творчий кластер» [4].

Майк Лайдон у виданні Tactical Urbanism (vol. 2) пропонує розглядати наступні практики тактичного урбанізму:

1. Створення парків (збільшення паркового середовища міста за рахунок маловживаних або пустих парковок);

2. Бомбінг стільцями (Chairbombing – розвиток інфраструктури громадського простору за допомогою стільців, зроблених із старих палетів);

3. Едбастінг (Ad busting – зменшення візуального забруднення міського середовища рекламними щитами і рекламою у цілому);

4. Кемпінг (тимчасова окупація публічного простору) [16].

Зважаючи на це, сьогодні деякі вітчизняні міста активно популяризують ідеї облашту-

вання міського середовища, зокрема, це можна спостерігати у таких великих містах, як Вінниця, Львів, Івано-Франківськ, Харків, Одеса та подекуди у ряді малих міст. Зважаючи на це, у грудні 2017 р. відбулась II німецько-української конференції «Міста, комфортні для життя» (м. Львів). У рамках конференції відбулось вручення Лейпцизької премії інтегрованого розвитку міст в Україні. Призові місця отримали проекти, представлені містами Одеса (1 місце), Іллінці (2 місце), Херсон (3 місце). Переможцем конкурсу став Одеський проект «Impact Hub», учасники якого впорядкували, озеленили і ревіталізували знакові для одеситів простори, залучаючи до процесу різноманітні групи містян. Друге місце посів проект реконструкції Центральної площі м. Іллінці Вінницької області. Сьогодні, після реконструкції, основну роль на Центральній площі відіграють люди, а не пам'ятник Леніна. Проект був створений у межах відкритого конкурсу молодими архітекторами за підтримки місцевого відділу спілки архітекторів України і городян. Третє місце посів Херсонський проект «Проект: Платформа громадських та культурних ініціатив «Турбіна» & Урбан-сад». У рамках ініціативи було відремонтовано стару промислову будівлю, а її простір став громадським надбанням. Сьогодні у будівлі проходять різноманітні заходи і події для людей з інвалідністю, є окремий простір для митців. Проект було реалізовано за широкої участі громадськості [6].

Окрему ланку в реалізації урбаністичних практик за допомогою ідей тактичного урбанізму займають громадські організації (далі – ГО). Сьогодні серед великої кількості миколаївських громадських організацій, які зосереджують свою діяльність облаштуванню міського середовища, можна назвати ГО «Urban Mykolaiv» та «Миколаїв – місто для людей». Метою діяльності першої із зазначених організацій є сприяння у розв'язанні соціальних, культурних, спортивних та екологічних проблем міста. Акцентуючи увагу на реконструкції громадського простору, першим пілотним проектом «Urban Mykolaiv» став «Еко-бульвар». Проект відбувається поступово та передбачає інноваційну реконструкцію бульварної частини по вул. Садова (від пр. Центрального по вул. Чкалова) з використанням виключно екологічно чистих матеріалів, висадки рослин ідеально пристосованих до нашого клімату і з обов'язковим упровадженням необхідних технологічних рішень для комфортного відпочинку

мешканців міста [1]. У свою чергу ГО «Миколаїв – місто для людей» була створена з метою об'єднання зусиль небайдужих городян для налагодження процесу постійних стабільних покращень та створення сучасного та комфортного міста. А отже – прямого залучення городян до творення міського середовища. Запропоновані на сайті ідеї для покращення міста зосереджені на створенні арт-об'єктів, благоустрої парків, пішохідних зон, обладнанні креативних лавок, урн та різноманітних інфраструктурних об'єктів (gdl.com.ua). Це перша в м. Миколаєві ГО, в основі діяльності якої лежить краудфандинговий підхід, що полягає у підтримці проектів за рахунок голосування та співфінансування самих городян.

Незважаючи на популяризацію ідей тактичного урбанізму у контексті вітчизняних урбаністичних практик, у фокусі дослідницьких інтересів залишається проблема ініціативи та залучення громадськості до цих дій. Зважаючи на це, Миколаївським центром соціологічних досліджень в період 07 по 11 травня 2018 р. методом особистісного формалізованого інтерв'ю (face-to-face) було проведено загальноміське опитування мешканців м. Миколаєва віком від 18 років і старше (обсяг вибірки – 400 осіб; вибірка багатоступенева, репрезентативна за віком, статтю та районом проживання респондентів; стандартна похибка – 2,49 %).

Відповіді респондентів продемонстрували, що мешканці міста приймають найбільш активну участь на рівні благоустрою під'їзду. Відтак, майже третина мешканців відповіла, що постійно приймає участь, і ще третина – що приймає, коли має можливість. Взагалі не приймає участь – 27,6%. Це обумовлюється тим, що мешканці набагато легше пристосовуються до існування у мікрогрупах, в яких солідарність та добросусідські зав'язки є основою їхнього співіснування. У даному випадку справедливо буде зазначити про існування так званої механічної солідарності у групі (за Е. Дюркгеймом), яка лежить в основі кооперації та взаємодії мешканців. Найнижчий рівень готовності взяти участь в облаштуванні / благоустрої мешканці продемонстрували на рівні міста. На наш погляд, це пов'язано з тим, що сьогодні «міста є простором, де чужинці перебувають і пересуваються в безпосередній близькості один до одного» [3, с. 128]. Тому особливістю міських мешканців стає взаємне відчуження, що здобуває універсальну форму відносин між людьми, де кожна людина живе для себе.

Таблиця 1

Чи берете Ви участь в облаштуванні/благоустрою Вашого:
(% від загального числа опитаних респондентів)

Варіанти відповіді	Під'їзду	Двору	Району	Міста
Так, постійно приймаю участь	29,8	17,1	2,8	2,3
Приймаю участь, коли маю можливість	29,1	34,2	11,1	9,6
Не приймаю, але цілком готовий взяти участь	13,3	20,1	32,4	27,0
Не приймаю взагалі	27,6	28,6	53,8	61,0

На ряду з цим респонденти мають найвищий рівень індивідуальної відповідальності в облаштуванні / благоустрої під'їзду. У даному випадку мешканці згодні розділити відповідальність майже у рівній мірі серед комунальних

установ та житлово-експлуатаційних контор або обраних представників ОСББ. Найменший же рівень індивідуальної відповідальності мешканці продемонстрували в облаштуванні / благоустрої району та міста.

Таблиця 2

Як Ви вважаєте, хто, повинен нести відповідальність за облаштування/благоустрій Вашого:
(% від загального числа опитаних респондентів)

Варіанти відповіді	Під'їзду	Двору	Району	Міста
Комунальні установи міста	28,6	29,6	42,0	38,8
Житлово-експлуатаційні контори або обрані представники ОСББ	25,1	26,9	8,8	4,0
Громадські та волонтерські організації	1,8	2,5	3,5	3,3
Кожний мешканець окремо	22,8	16,1	9,5	10,5
Усі вищеперераховані у рівній мірі	21,8	24,9	36,2	43,4

Найбільший рівень індивідуальної відповідальності на всіх рівнях (під'їзду, двору, району, міста) продемонстрували мешканці віком 30-39 років. Для вікових груп 18-29/60 і старше років є характерною схильність перекладати відповідальність за благоустрій на комунальні установи міста / житлово-експлуатаційні контори або представників ОСББ. Найбільша кількість тих, хто вважає, що громадські та волонтерські організації повинні нести відповідальність за облаштування / благоустрій на всіх рівнях, спостерігається у віковій групі 50-59 років. Тих, хто вважає, що нести відповідальність повинні «усі вищеперераховані у рівній мірі» можна побачити у категорії 40-49 років.

Отримані результати продемонстрували, що незважаючи на розвиток ідей тактичного урбанізму у контексті реалізації урбаністичних

практик, готовність міського населення до змін та рівень їх відповідальності за ці зміни залишається невисоким. Отже, основним завданням такої діяльності повинні стати не тільки зміни зовнішнього характеру (напр. в архітектурі), а й внутрішні – тобто ті соціокультурні перетворення, які здатні змінити свідомість городян та сприяти їх залученню у розвиток міського середовища.

Висновки.

Цілком очевидно, що сучасний дискурс урбаністичних практик представляє єдиний механізм структурних змін (за М. Кастельсом), серед населення набувають поширення ідеї тактичного урбанізму. Тому що у нинішніх умовах реалізація соціально значущих ініціатив, спрямованих на перетворення міста та його середовища, стає невід'ємною складовою, а подекуди

і альтернативним явищем сучасних урбаністичних практик. Отже, на сучасному етапі розвитку суспільства тактичний урбанізм як соціокультурне явище набирає «глобальних» масштабів, змінюючи контури міст не тільки у географічному, але і в соціокультурному аспекті. З огляду на вище зазначений матеріал ми можемо виокремити наступні особливості, що характерні для явища тактичного урбанізму:

- швидкість реалізації ідей за рахунок відносно не високих затрат;
- спонтанний та інноваційний характер;
- приймають форму низових локальних ініціатив;
- носять неформальний характер реалізації ідей з огляду на неформальне втручання у міське середовище;
- пропонує негайні «акупунктурні» рішення;
- ідеї часто супроводжуються та реалізуються у партнерстві з громадським сектором.

Таким чином, явище тактичного урбанізму можна розглядати як певну «гру» як на фізичному, так і на громадському ландшафті міста [12]. У контексті реалізації практик тактичного урбанізму, самоорганізація та еволюція відігра-

ють важливу роль в їх розвитку. Незважаючи на те, що інтервенції тактичного урбанізму часто є явищем спонтанним та невеликим за своїм масштабом, його можна справедливо назвати новою формою громадянської участі, яка протистоїть більш встановленим традиційним формам демократичної участі, санкціонованим з боку влади [10]. Зважаючи на це, за сучасних умов розвитку вітчизняних міст гостро постає питання залучення громадян у такий вид громадської діяльності. Відсутність традицій громадянської участі в українському суспільстві значним чином впливає на низький рівень соціальної активності мешканців міста. Тому, на наш погляд, сьогодні видається важливим підвищення рівня соціальної відповідальності громадян через різного роду заходи (культурні, просвітницькі, освітні тощо). Як наслідок – кооперація представників громадянського суспільства, освітян та міської влади на основі спільного досвіду сприятиме «злиттю горизонтів» усіх груп. А зв'язки, що виникатимуть всередині цієї групи, відрізнятимуть справжнє місто від просто великої кількості відокремлених людей, які мешкають у багатопверхівках на обмеженій площі [3].

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Активисты проведут акцию по уборке бульвара на Садовой и просят николаевцев присоединяться. 16.03.2017. – Режим доступа: <http://nikvesti.com/news/public/104441>
2. Афанасьєва Л. Тактичний урбанізм як концепт активного конструювання соціально-просторових практик сучасного міста / Л. Афанасьєва, А. Кузнецова // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – Т. 20. – № 8. – С. 44-49.
3. Бауман З. Плинні часи: життя в добу непевності / З. Бауман. – Київ: Критика, 2013. – 176 с.
4. Вахштайн В. Пересборка города: между языком и пространством / В. Вахштайн. – 2014. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/peresborka-goroda-mezhdu-yazykom-i-prostranstvom>
5. Грибер Ю. Тактический урбанизм как форма модернизации повседневности. 08.09.2015 / Ю. Грибер, А. Егоров. – Режим доступа: http://e-notabene.ru/ca/article_16196.html
6. Локтіонова Д. А. Друга німецько-українська конференція з міського розвитку «Міста, комфортні для життя» (м. Львів, 01.12.2017 р.) / Д. А. Локтіонова // Місто: історія, культура, суспільство. Е-журнал урбаністичних студій. – 2017. – № 2. – С. 186-189.
7. Мусієздов О. Міська ідентичність у (пост)сучасному суспільстві: український досвід: монографія / О. Мусієздов. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – 248 с.
8. Фесенко Г. Г. Міський ландшафт у контексті екофілософії / Г. Г. Фесенко // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2017. – С. 138-141.
9. Хартія українського урбаністичного руху. – Режим доступа: <https://mistosite.org.ua/ru/articles/khartiia-ukrainskoho-urbanistychnoho-rukhu>
10. Courage C. The Global Phenomenon of Tactical Urbanism as an Indicator of New Forms of Citizenship / C. Courage. – 2013. – Retrieved from: https://www.academia.edu/4078236/The_global_phenomenon_of_tactical_urbanism_as_an_indicator_of_new_forms_of_citizenship
11. Castells M. The City and the Grassroots: A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements / M. Castells. – Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1983. – 450 p.
12. Davidson M. M. Tactical urbanism, public policy reform, and 'innovation spotting' by government: from Park(ing) Day to San Francisco's parklet program / M. M. Davidson. – 2013. – Retrieved from: <https://dspace.mit.edu/handle/1721.1/81628>
13. Pruijt H. Urban Movements / H. Pruijt // Blackwell Encyclopedia of Sociology. – Malden: Blackwell, 2007.
14. Raney K. Citizenship and Belonging / K. Raney. – 2013. – Retrieved from: <https://www.engage.org/engage32>

15. Brenner N. Is Tactical Urbanism an Alternative to Neoliberal Urbanism? / N. Brenner. – 2015. March 24. – Retrieved from: <http://teputahi.org.nz/wpcontent/uploads/2015/08/Is%E2%80%9CTacticalUrbanism%E2%80%9D-an-Alternative-to-Neoliberal-Urbanism.pdf>
16. Tactical urbanism // Vol. 1. Short term action. Long term change. – 2012. – Retrieved from: https://issuu.com/streetplanscollaborative/docs/tactical_urbanism_vol.1

REFERENCES

1. *Aktivisty provedut akciyu po uborke bulvara na Sadovoy i prosyat nikolaevcev prisoedinyatsya [Activists will hold a campaign to clean the boulevard on Sadovaya and ask nikolaevets to join].* (2017). Retrieved from: <http://nikvesti.com/news/public/104441> [in Russian].
2. Afanasieva, L., & Kuznietsova, A. (2017). Taktychnyi urbanizm yak kontsept aktyvnoho konstruiuvannya sotsialno-prostorovykh praktyk suchasnoho mista [Tactical Urbanism as the Concept of Active Designing of Social-Spatial Practices of a Modern City]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 20 (8), 44-49 [in Ukrainian].
3. Bauman, Z. (2013). *Plynni chasy: zhyttia v dobu nepevnosti [Flowing times: life in the era of uncertainty]*. Kiev: Krytyka [in Ukrainian].
4. Vahshtayn, V. (2014). *Peresborka goroda: mezhdru yazykom i prostranstvom [Rebuilding a city: between language and space]*. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/peresborka-goroda-mezhdru-yazykom-i-prostranstvom> [in Russian].
5. Griber, Yu., & Egorov, A. (2015). *Takticheskiy urbanizm kak forma modernizatsii povsednevnykh zhizni [Tactical urbanism as a form of modernization of everyday life]*. Retrieved from: http://e-notabene.ru/ca/article_16196.html [in Russian].
6. Loktionova, D.A. (2017). Druha nimetsko-ukrainska konferentsiia z miskoho rozvytku «Mista, komfortni dlia zhyttia» [The Second German-Ukrainian Conference on Urban Development «Cities Comfortable for Life»]. *Misto: istoriia, kultura, suspilstvo. E-zhurnal urbanistychnykh studii*, 2, 186-189 [in Ukrainian].
7. Musiiezdov, O. (2016). *Miska identychnist u (post)suchasnomu suspilstvi: ukrainskyi dosvid [Urban Identity in (Post) Modern Society: Ukrainian Experience]*. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina [in Ukrainian].
8. Fesenko, H.H. (2017). Miskyi landshaft u konteksti ekofilosofii [Urban landscape in the context of eco-philosophy]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii* [in Ukrainian].
9. *Khartiia ukrainskoho urbanistychnoho rukhu [Charter of Ukrainian Urban Movement]*. Retrieved from: <https://mistosite.org.ua/ru/articles/khartiia-ukrainskoho-urbanistychnoho-rukhu> [in Ukrainian].
10. Cara Courage (2013). *The Global Phenomenon of Tactical Urbanism as an Indicator of New Forms of Citizenship*. Retrieved from: https://www.academia.edu/4078236/The_global_phenomenon_of_tactical_urbanism_as_an_indicator_of_new_forms_of_citizenship
11. Castells, M. (1983). *The City and the Grassroots: A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
12. Davidson, M.M. (2013). *Tactical urbanism, public policy reform, and 'innovation spotting' by government: from Park(ing) Day to San Francisco's parklet program*. Retrieved from: <https://dspace.mit.edu/handle/1721.1/81628>
13. Pruijt, H. (2007). *Urban Movements. Blackwell Encyclopedia of Sociology*. Malden: Blackwell.
14. Raney, K. (2013). *Citizenship and Belonging*. Retrieved from: <https://www.engage.org/engage32>
15. Brenner, N. (2015). *Is Tactical Urbanism an Alternative to Neoliberal Urbanism?* March 24. Retrieved from: <http://teputahi.org.nz/wpcontent/uploads/2015/08/Is%E2%80%9CTacticalUrbanism%E2%80%9D-an-Alternative-to-Neoliberal-Urbanism.pdf>
16. Tactical urbanism. Vol. 1. *Short term action. Long term change* (2012). Retrieved from: https://issuu.com/streetplanscollaborative/docs/tactical_urbanism_vol.1

Дінара Анатоліївна Локтіонова

Кандидат політичних наук, старший викладач
Чорноморський національний університет імені
Петра Могили
54003, Миколаїв, вул. 1-а Воєнна, 2

Email: dinara.loktionova@gmail.com

Dinara Loktionova

PhD in Political Science, Senior Lecturer
Petro Mohyla Black Sea National University
2, 1-st Vojenna Str., Mykolayiv, 54003, Ukraine

Цитування: Локтіонова Д. А. Тактичний урбанізм у контексті розвитку урбаністичних практик в Україні / Д. А. Локтіонова // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2019. – Т. 22, № 1. – С. 42-49.

Citation: Loktionova, D.A. (2019). Taktychnyi urbanizm u konteksti rozvytku urbanistychnykh praktyk v Ukraini [Tactical urbanism in the context of urban practices development in Ukraine]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 22(1), 42-49.

Стаття надійшла / Article arrived: 08.12.2018

Схвалено до друку / Accepted: 13.01.2019